

A SZÁMÍTÓGÉPES CSALÁS ÉS EGYÉB SZÁMÍTÓGÉPES BŰNCSELEKMÉNYEK*

DR. PERGEL JÓZSEFNÉ

Az információs társadalom jellemzője a modern információs technológia betörése az élet szinte minden területére, lehetővé téve a hatékonyabb közigazgatást, ügyintézés, kereskedelmet, kommunikációt. Az új technológia azonban nemcsak előnyökkel kecsegtet, hanem a hátrányai is felszínre kerülnek. Az utóbbi években már Magyarországon is egyre szélesebb kört érintenek a számítógépes bűncselekmények. A számítógépes hálózatokon keresztül nemcsak a munkavégzéshez, ügyintézéshez, szórakozáshoz szükséges információk jutnak el a felhasználókhhoz, hanem a számítógépes bűnelkövetők is. Az internetes szolgáltatóknak okozott erkölcsi és anyagi kár is jelentős, azonban nemcsak a szolgáltatóknak, hanem a felhasználóknak is van veszteni valójuk. A hálózatra csatlakozással egyben potenciális áldozattá is válunk. Nagy szükség van tehát arra, hogy a számítógépes bűnözés visszaszorítására minél előbb megoldást találjunk. Ahhoz, hogy felvehesük a harcot ellene, tudnunk kell, mit is értünk számítógépes bűncselekményen és mekkora kárt is okoz. A tanulmány áttekinti a számítógépes bűncselekményeket, vázolja jogszabályi kereteiket, amelyek meghatározzák statisztikai besorolásukat is. Majd a Belügyminisztérium Központi Adatfeldolgozó Nyilvántartó és Választási Hivatal (a továbbiakban Belügyminisztérium Központi Hivatal) által gyűjtött adatok alapján megvizsgálja a magyar számítógépes bűnözés helyzetét a statisztika tükrében.

TÁRGYSZÓ: Számítógépes bűncselekmény. Igazságügyi statisztika.

Az első számítógépes bűncselekmények már az 50-es évek végére megjelentek (például hamis lyukkártyák segítségével elkövetett sikkasztás, 1959, Egyesült Államok), a cselekmények sokszínűsége miatt azonban átfogó definícióra csak a 70-es évek elején vállalkoztak a szakemberek.

ALAPFOGALMAK

Az első definíció Mühlentől származik, aki számítógépes bűncselekménynek nevezett minden olyan bűncselekményt, amelynek eszköze vagy célja a számítógép. 1983 és 1985 között az OECD vizsgálta meg az európai helyzetet és összegezte a tapasztalatokat, majd

* Ez a helyzetkép nem készült volna el Kovacsicsné Nagy Katalin professzor asszony biztatása nélkül. Az adatokért köszönettel tartozom a Belügyminisztérium Statisztikai osztályát irányító Erdősi Sándor úrnak, aki a Belügyminisztérium Központi Hivatal adatállományából rendelkezésemre bocsátotta azokat, és a feldolgozás során megjegyzéseivel segítette munkámat. Ugyancsak köszönet illeti Kunos Imre urat a szakmai konzultációért.

a 80-as évek végén az Európa Tanács készített listát a leginkább szankcionálandó cselekményekről.

Magyarországon a 80-as évek első felében kezdtek el alaposabban foglalkozni a számítógépes bűncselekményekkel. Ekkor fogalmazódott meg, hogy „A számítógép lehet egyszerre a bűncselekmény tárgya és eszköze”. (Polt; 1983) Máshol azt olvashatjuk, hogy „...csalást követ el az is, aki jogtalan hasznoszerzés végett azzal okoz kárt, hogy az adatfeldolgozási folyamat eredményeit a program helytelen kialakításával, helytelen vagy hibás adatok felhasználásával vagy a feldolgozás folyamatára való egyéb jogtalan ráhatással befolyásolja”. (Pusztai; 1989) A legújabb meghatározás szerint: „Számítógépes bűnözés azon bűncselekmények összessége, amelyek információ-technológiai eszközök, illetve rendszeremlek ellen irányulnak, vagy információ-technológiai eszközöket, rendszereket használnak bűncselekmény elkövetésének eszközeként”. (Kunos; 1999)

Mielőtt a számítógépes bűncselekmények vizsgálatára rátérnénk, röviden jellemezzük azt a világméretű fejlődést, melynek a számítógépes bűncselekmények tárgya, illetve eszköze, azaz az információ-technológiai eszközök fejlődése terén tanúi vagyunk.

Az információ-technológiai eszközök fejlődése

Az információs társadalom térhódításának alapfeltétele és egyben jellemzője a számítógépek, illetve az Internethez csatolt számítógépek számának rohamos növekedése. 1998-ban a világon a személyi számítógépek (PC-k) számát 335 millióra becsülték. 1999-ben ez a szám 15 százalékkal, azaz 387 millióra növekedett. Még nagyobb növekedés figyelhető meg az internet-hostok számában: 1998-ban 43 millió, egy év múlva pedig 71 millió számítógép kapcsolódott az Internetre, azaz a növekedés 65 százalékos volt.

1. tábla

Főbb számítógépes adatok, 1999

Tertület	Internet-hostok		Internetfelhasználók		PC-k becstült	
	száma					
	összesen	tízezer lakosra	összesen (ezer)	tízezer lakosra	összesen (ezer)	száz lakosra
Afrika	184 726	2,1	2 655	34,6	5 877	0,9
Amerika	56 005 129	684,6	131 126	1 602,8	169 977	21,3
Egyesült Államok	53 175 956	1 925,1	110 000	3 982,4	141 000	51,1
Ázsia	4 212 751	11,8	49 324	140,9	86 562	2,5
Japán	2 636 541	208,4	18 300	1 446,6	36 300	28,7
Európa	10 054 738	125,9	70 255	880,0	114 460	14,6
Ausztria	262 632	321,2	850	1 039,5	2 100	25,7
Csehország	122 253	119,1	700	682,1	1 100	10,72
Franciaország	1 233 071	209,4	5 660	961,2	13 000	22,08
Lengyelország	171 217	44,2	2 100	542,1	2 400	6,2
Magyarország	119 642	117,2	600	587,7	750	7,4
Németország	1 635 067	199,0	15 900	1 934,8	24 400	29,69
Óceánia	1 368 016	455,1	6 736	2 244,7	10 195	42,7
Összesen	71 825 360	120,1	260 095	439,8	387 071	6,8

Forrás: World telecommunication development report. 2000. International Telecommunication Union. (ITU).

Az információ- és távközlés-technikai piac egyre nagyobb szerepet játszik a gazdaságban is. Forgalma évente 150 milliárd euróval növekszik, és 2000-ben elérte a 1700 milliárd eurót. Az internethasználat elterjedése megteremtette az alapot az európai elektronikus kereskedelem fejlődéséhez is. Piaci előrejelzések szerint 2004-ben mintegy 219 millió mobil internetfelhasználó (WAP-felhasználó) lesz Európában és az e-kereskedelem (mobil elektronikus kereskedelem) forgalmának értéke pedig már 2003-ban eléri a 23,6 milliárd eurót. (*Wap News*; 2000)

A felsorolt néhány adatból is kitűnik, hogy a társadalom egyre szélesebb rétege kerül kapcsolatba „függő”, „kiszolgáltatott” viszonyba a számítógépekkel, a számítógépes hálózatokkal. Napjaink egyik legégetőbb feladata, hogy megteremtjük ezeknek az eszközöknek a biztonságos használatához szükséges feltételeket.

A számítógépes bűnözés statisztikai vizsgálata

A bűnözés megfigyelése nem könnyű, hiszen az elkövető mindent megtesz annak érdekében, hogy törvényellenes magatartása, illetve ő maga rejtve maradjon. A számítógépes bűncselekmények megfigyelését, a szokásos formális torzító tényezők hatásán kívül, néhány speciális jelenség tovább nehezíti.

– A számítógépes bűncselekmények felderítését, nyomon követését megnehezíti az, hogy a technika lehetőséget ad az elkövető „rejtőzködéséhez”: más jelszavát, azonosítóit használva is elkövethető a cselekmény. Az országhatárokon áthaladó elektronikus hálózatok lehetővé teszik számítógépes bűncselekmény elkövetését úgy is, hogy az elkövető esetleg másik országban tartózkodva sérti meg a magyar törvényeket. Ráadásul közülük nem egy nem büntethető fiatalember.

– A jó hírnév megőrzése érdekében maguk a sértettek (például a bankok) is megpróbálják eltussolni a cselekményeket.

– Tovább nehezíti a bűncselekmények statisztikai számbavételét a bűncselekmény újdonsága, hiszen közülük néhány új tényállásként ebben az évtizedben került be a Büntetőtörvénykönyvbe (BTK). Nem alakult még ki az új bűncselekményekkel kapcsolatos egységes bírói gyakorlat sem. Nem csoda tehát, hogy a számítógépes bűncselekmények területén magas a látencia.

A számítógépes bűncselekmény nyomon követését szinte lehetetlenné teszi az, amikor a számítógéppel elkövetett bűncselekményt meg sem különböztetik a más eszközzel elkövetettől. A jogtudomány álláspontja szerint ugyanis analógiát, párhuzamot keresve a hagyományos és új jelenségek között, a gyakorlatban előforduló minden számítógépes bűncselekménnyel kapcsolatos kérdésre levezethető a jog előírása.

Bár a fent felsorolt indokok miatt a rendelkezésünkre álló adatok alapján levonható következtetéseket némi fenntartással kell kezelni, talán nem haszontalan megvizsgálni a Magyarországon 1964 óta működő egységes rendőrségi–ügyészségi bűnügyi statisztikai adatgyűjtés alapján a számítógépes bűncselekményeket.

A SZÁMÍTÓGÉPES CSALÁS

A piacgazdaságra való áttérés nemcsak a gazdaságot, hanem a bűnözés szerkezetét is megváltoztatta. Megjelentek a társadalomra veszélyes, új bűncselekmények, melyek törvényi tényállását a hatályos BTK nem tartalmazta, így a felelősségre vonás jogi akadályokba ütközött. Ilyen új bűncselekményfajta a számítógépes bűnözés. Jelenleg az egyet-

len, „számítógéphez kötött” bűncselekmény a BTK-ban a számítógépes csalás. A paragrafust az 1994. évi IX. tv. iktatta be 1994. május 15-i hatállyal a gazdasági bűncselekmények közé, ekkor még csak az (1), (2)(a) és (2)(b) pontokból állt.¹

„22. § A BTK a következő 300/C.§-sal egészül ki:

(1) Aki jogtalan haszonszerzés végett, vagy kárt okozva valamely számítógépes adatfeldolgozás eredményét a program megváltoztatásával, törléssel, téves vagy hiányos adatok betáplálásával, illetve egyéb, meg nem engedett műveletek végzésével befolyásolja, büntettet követ el, és három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) A büntetés

a) öt évig terjedő szabadságvesztés, ha a számítógépes csalás jelentős kárt okoz;

b) két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés, ha a számítógépes csalás különösen nagy kárt okoz;

c) öt évtől tíz évig terjedő szabadságvesztés, ha a számítógépes csalás különösen jelentős kárt okoz.

(3) Számítógépes csalást követ el az is, aki az (1)–(2) bekezdésben írt cselekményt közcélú távbeszélő szolgáltatás, illetve közcélú mobil rádiótelefon szolgáltatás igénybevételére szolgáló elektronikus kártya felhasználásával vagy közcélú mobil telefont vezérlő mikroszámítógép programjának megváltoztatásával követi el.”²

1999-ben további szigorítást tartottak szükségesnek a jogalkotók: az (2)(c) pontot az 1999. évi CXX. törvény 2000. március 1-jei hatállyal iktatta be. A statisztikai adatok az ezeknek megfelelő intervallumokat fedik le. Így egyelőre nem áll rendelkezésünkre statisztikai adat a különösen jelentős kárt okozó számítógépes csalásról.

Az ismertté vált bűncselekmények száma

A 90-es évek elején bekövetkezett nagy növekedés után az ismertté vált bűncselekmények száma az utóbbi néhány évben stagnálni látszik: 400-600 ezer között változik. Kivételt képez az 1998-as év, amikor számuk meghaladta a hatszázazretet. 1999-ben az előző évhez képest a csökkenés 15,8 százalékos volt.

2. tábla

A gazdasági és számítógépes csalás alakulása az ismertté vált bűncselekmények között

Bűncselekmény	1993.	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.	1999.	2000.
	évben							
Ismertté vált bűncselekmények	400 935	389 451	502 036	466 050	514 403	600 621	505 716	450 673
Gazdasági bűncselekmények	6146	4085	5 064	5 409	6 543	13 453	20 318	10 986
Számítógépes csalás összesen	–	1	9	84	320	419	304	183
Ebből:								
büntett	–	1	8	73	309	410	279	..
jelentős kárt okozó	–	0	1	7	6	3	10	..
különösen nagy kárt okozó	–	0	0	4	5	6	15	..

Forrás: Belügyminisztérium Központi Hivatal.

¹ Magyar Közlöny. 1994. évi 25. sz. 799–800. old.

² Magyar Közlöny. 1996. évi 51. sz. 3076. old. A (3) pontot az 1996. évi LII. törvény iktatta be 1996. augusztus 15-i hatállyal.

A gazdasági bűncselekmények száma azonban az utóbbi években rohamosan emelkedett, holott az évtized közepén még az összes bűncselekmény növekedéséhez hasonlóan alakult. 1999-ben a gazdasági bűncselekmények száma az 1994-es érték ötszörösére emelkedett, ennek megfelelően növekedett az aránya az összes bűnözésen belül is: 1994-ben mindössze 1,05 százalékot tett ki, 1999-ben pedig már elérte a 4,02 százalékot.

A számítógépes csalás 1996-ban a gazdasági bűncselekményeknek csak körülbelül 1 százalékát adta, 1997-ben pedig csaknem 5 százalékát. 1999-ben és 2000-ben a számítógépes csalás a gazdasági bűncselekmények mindössze 1,5-1,7 százalékát teszi ki.

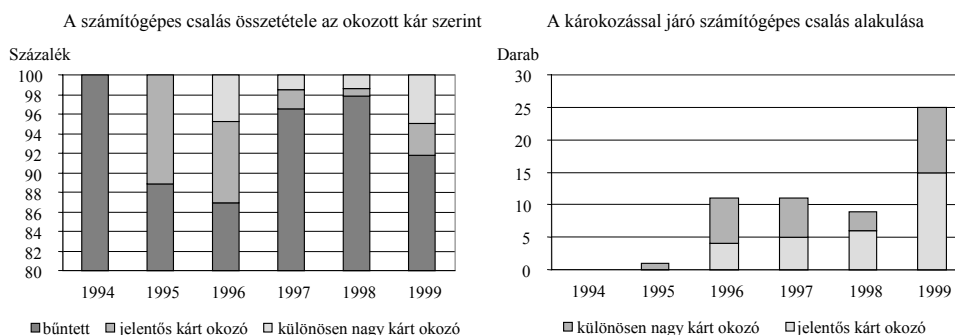
A legtöbb számítógépes csalást 1998-ban regisztrálták. 1999-ben az ismertté vált bűncselekmények száma az 1997-es érték alá csökkent, és 2000-ben sem változott meg a csökkenési tendencia.

Minthogy a számítógépes csalás gyakorlatilag elkövethetetlen a szükséges infrastruktúra nélkül, megvizsgáltuk a kapcsolatát a GDP-vel, telefonfővonalak számával, valamint az államigazgatási szerveknél levő, illetve a háztartások tulajdonában található számítógépek sűrűségével. Meglepő módon, a GDP a gazdasági bűnözéssel, sőt még az összes bűncselekményekkel is szorosabb kapcsolatot mutatott, mint a számítógépes bűncselekményekkel. (A korreláció az ezer lakosra jutó számítógépes bűncselekmények száma és az egy főre jutó GDP között 0,52222, a száz főre jutó telefonfővonalak száma között pedig 0,61845). Ennek oka valószínűleg a magas latenciában rejlik.

Míg az összes ismertté vált bűncselekmények száma 1994 óta másfélszeresére sem növekedett, a gazdasági bűncselekmények száma az 1994-es érték csaknem ötszörösét érte el. A számítógépes csalásoknál még nagyobb a változás. A számítógépes csalás növekedésének színvonala igen magas, növekedési üteme 1996 óta fokozatosan csökken, 1999-ben pedig már 100 százalék alá esett.

Szerencsére, a számítógépes csalások nagy része (több, mint 80 százaléka) nem járt károkozással. Ez az arány 1996-tól fokozatosan növekedett, majd 1999-ben megfordult a tendencia, méghozzá úgy, hogy a különösen nagy kárt okozó csalások száma nőtt meg. Valószínűleg ez indokolta a BTK módosítását és a különösen nagy kár fogalmának bevezetését.

1. ábra. A számítógépes csalás büntette és a károkozás

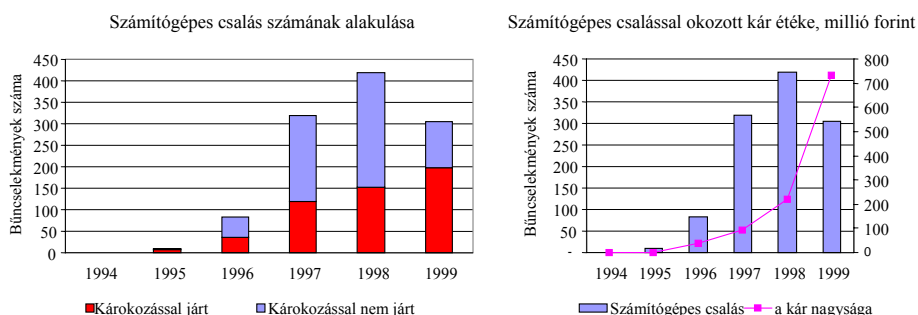

Forrás: Belügyminisztérium Központi Hivatal.

Az okozott kár nagysága

A bűncselekmények száma ugyan csökkent az utóbbi években, az okozott kár nagysága azonban monoton növekszik, mára az 1994-es érték több ezerszeresére nőtt. A kezdeti gyors ugrás után azonban a fejlődés üteme „lelassult”, az évi növekedés az előző évinek „mindössze” két-háromszorosa.

2. ábra. Az ismertté vált számítógépes csalás bűncselekmények száma és az okozott kár értéke

Forrás: Belügyminisztérium Központi Hivatal.

1999-ben a számítógépes csalással okozott kár értéke meghaladta a 700 millió forintot. Szakértők szerint az interneten elkövetett gazdasági jellegű bűncselekmények értéke egy éven belül eléri az egymilliárd forintot. Az ismertté vált számítógépes bűncselekmények nagy része nem járt károkozással: az utóbbi hat évben elkövetett bűncselekmények 55 százaléka nem okozott kárt. Az ilyen típusú bűncselekmények indítékait Pusztai László a következőképpen foglalta össze: „Elsősorban nem az anyagi haszonszerzés, hanem szórakozás, figyelemfelhívás motiválja az elkövetőt. Ezek egy része felelősségtudattal, illetve vétőképeséggel, azaz büntetőjogi felelősségre vonás képességével nem rendelkező gyerek vagy fiatalok”. (Pusztai; 1989)

A kárt nem okozó bűncselekmények száma csökken, viszont monoton növekszik a károkozással járó bűncselekmények száma. 1999-ben már a számítógépes csalások 65 százaléka ebbe a kategóriába tartozott. Ezek zömét a közcélú távbeszélő-szolgáltatás, illetve közcélú mobil rádiótelefon-szolgáltatás igénybevételére szolgáló elektronikus kártya felhasználásával vagy közcélú mobil telefont vezérlő mikroszámítógép programjának megváltoztatásával követték el.

Megtérülés

1994 óta számítógépes csalással 1085,448 millió forint kárt okoztak. Ebből 256,950 millió megtérült, azaz a megtérülési arány 23,7 százalék. A vizsgált hat év alatt 1998-ban volt a legmagasabb a megtérülési arány, ekkor a kár 67,5 százaléka térült meg.

Az 1999-es érték megfelel a gazdasági bűncselekmények értékbiztosítási arányának, viszont jóval meghaladja a vagyoni elleni bűncselekményeknél „szokásos” 7-8 százalékos kárbiztosítási mutatót.

3. tábla

Megtérülési mutató, 1994–1999

Megnevezés	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.	1999.
	évben					
Az okozott kár nagysága (ezer forint)	200,0	1635,3	36 298,5	95 160,5	220 522,5	731 630,8
A megtérülés nagysága (ezer forint)	0,0	136,8	729,2	9383,0	148 841,2	97 859,4
A megtérülés aránya (százalék)	0,0	8,4	2,0	9,9	67,5	13,4

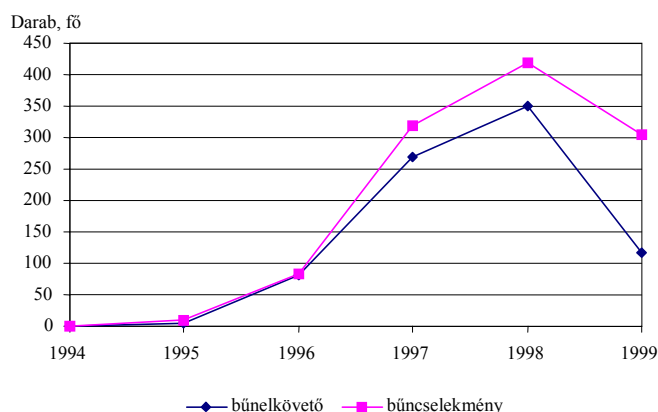
Forrás: Belügyminisztérium Központi Hivatal.

Az elkövetők száma

A ismertté vált bűncselekmények számával párhuzamosan nőtt az ismertté vált bűnelkövetők száma is, és ahogy a cselekmények száma a közelmúltban csökkent, kevesebb lett az ismertté vált bűnelkövető is.

Az ismertté vált bűnelkövetők száma általában kisebb, mint az ismertté vált bűncselekmények száma. Ennek több oka is van: egy elkövető több bűncselekményt is elkövet, másrészt az ismertté vált bűncselekmények egy részénél még nem ismert a bűnelkövető. A 90-es évek óta az ismertté vált bűncselekmény, és az ismertté vált bűnelkövető körülbelül 2:1 aránya mintegy 4:1-re változott. Például 1999-ben összesen 505 716 bűncselekmény vált ismertté és mindössze 131 608 bűnelkövető (az arány 3,8). A számítógépes bűncselekményeknél ez az arány némileg eltér: 1999-ben 304 bűncselekmény vált ismertté és 116 bűnelkövető (az arány 2,6).

3. ábra. Az ismertté vált számítógépes csalás és elkövetőinek száma

Forrás: Belügyminisztérium Központi Hivatal.

A számítógépes csalásokon belül a károkozással járók szaporodása, ugyanakkor az ismertté vált bűnelkövetők számának csökkenése a számítógépes csalás „profí” szintre való áttolódására utal: a profí csaló ritkábban bukik le, viszont több bűncselekményt kö-

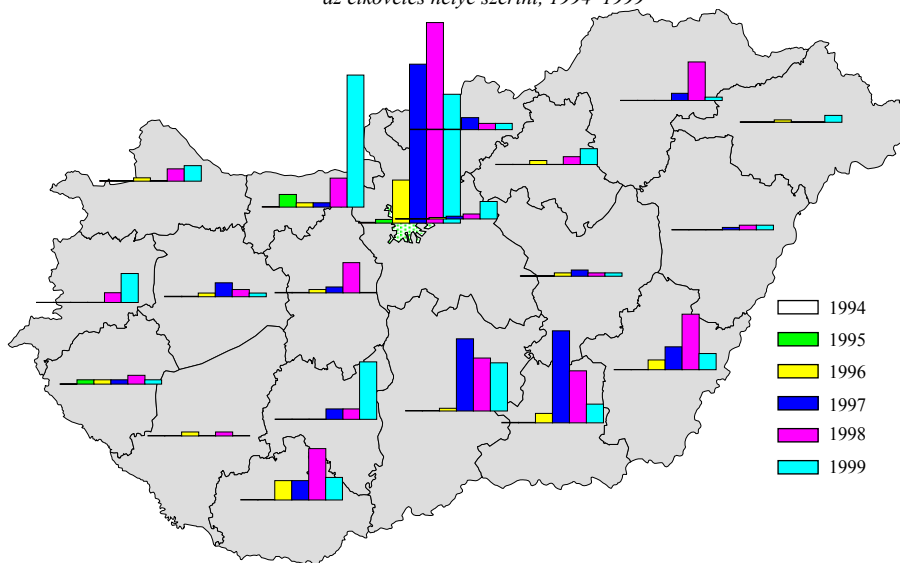
vet el. Egzakt választ kaphatnánk erre a sejtésre, ha rendelkezésünkre állna adat arról, hogy egy bűnelkövető hány bűncselekményt követ el (*Kovacsicsné*; 2000).

A számítógépes csalók száma nem nagy, az össznépességhez viszonyított arányuk pedig szinte elenyésző. Nem változik nagyon a kép akkor sem, ha a vétőképes népességhez viszonyítunk. Abból kiindulva, hogy a számítógépes csaláshoz számítógépre van szükség, a vétőképes népesség az összбүнözés vétőképes népességének mindössze 10 százalékát teheti ki.

Területi sajátosságok

Ezt a bűncselekményt a Budapest centrikusság jellemzi. Míg a lakosság 18 százaléka lakik csak a fővárosban, a 6 év alatt elkövetett számítógépes bűncselelmények 67 százalékát itt követték el. Budapesten 1994-ben követték el az első (és ebben az évben egyetlen) számítógépes bűncselelményt, azóta a fővárosi dominancia továbbra is fennáll, de csökken az arány: 1999-ben a számítógépes csalásoknak már csak 60 százalékát követték el itt.

4. ábra. Az ismertté vált számítógépes csalás bűncselelmények száma az elkövetés helye szerint, 1994–1999

Forrás: Belügyminisztérium Központi Hivatal.

Budapesten, a vizsgált hat év alatt 761, Bács-Kiskun megyében 73, Csongrád megyében 56, Komárom megyében pedig 44 számítógépes csalást követtek el. Míg a fővárosi, illetve Csongrád megyei csalássorozat 1999-ben nem folytatódott, aggodalomra ad okot, hogy Komárom megyében a bűncselelmények száma meredeken növekedett ebben az évben is.

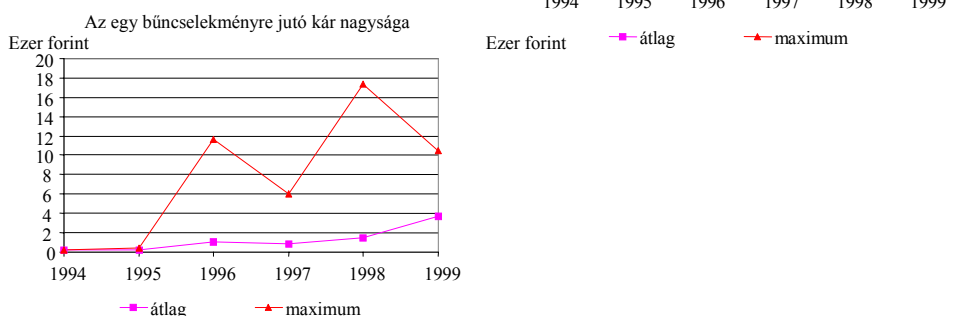
A legkevesebb számítógépes csalást az utóbbi hat évben Somogy (2), Nógrád (4), Szabolcs-Szatmár-Bereg (4), illetve Hajdú-Bihar (5) és Jász-Nagykun-Szolnok (5) megyében követték el.

Az 1999-es év adatait részletesebben vizsgálva azt találjuk, hogy Budapestet, ahol 183 bűncselekményt követtek el, Komárom-Esztergom megye követi 32 bűncselekménnyel, majd Bács-Kiskun, Pest és Tolna megye következik 20, 14, illetve 11 bűncselekménnyel. Nem vált ismertté egyetlen számítógépes bűncselekmény sem 1999-ban Fejér és Somogy megyében.

1998 kivételével mindig Budapesten a legmagyabban, 1997-ben Baranyában és Hajdú-Biharban volt jelentősebb károkozás. 1998-ban Csongrád megyében volt a legnagyobb károkozás, és az ezzel okozott kár nagysága meghaladta az átlagot.

5. ábra. Az okozott kár megnevezése szerint

Egy bűncselekményre a legtöbb kár 1996-ban Fejér, 1997-ben Hajdú-Bihar, 1998-ban és 1999-ben Pest megyében jutott. Pest megyében 1998-ban elkövetett négy bűncselekménnyel például 52 millió forintos kárt okoztak a bűnelkövetők. A vizsgált hat év alatt Budapesten 692, Csongrád megyében 145, Pest megyében pedig 190 millió forint volt. Nincs olyan megye, ahol nem okoztak volna kárt számítógépes csalással. A legkisebb kárt a hat év alatt Nógrád (26 ezer forint), Szabolcs-Szatmár-Bereg (42 ezer forint) és Vas (82 ezer forint) megyében okozták. A Budapesten okozott kár 16,5 százaléka, a Csongrád megyében okozott kár 94 százaléka megtérült. Komárom-Esztergom megyében a megtérülési arány 22, Zalában 76,3, Nógrádban 88,5, Békésben 90 százalékos volt. A többi megyében ez az arány 0-35 százalék közé esik. A nagyobb volumenű károkozások közül csak a Pest megyében elkövetettből nem térült meg egy fillér sem. Bár nem olyan nagy volumenű volt a kár, de nem sikerült megtérülést elérni Bács-Kiskun, Borsod-Abaúj-Zemplén és Somogy, Tolna és Vas megyében sem.

A vizsgált időszakban 828 498 ezer forintnyi meg nem térült kár 70 százalékát Budapesten okozták, és további 23 százalékát pedig Pest megyében. A többi megyében a meg nem térült károk értéke nem haladta meg az 1,5 százalékot.

A számítógépes hálózaton elkövetett számítógépes csalások sajátossága, hogy az elkövető tartózkodási helye és az elkövetés helye nem szükségképpen azonos.

Fejér, Baranya, Jász-Nagykun-Szolnok, Nógrád és Heves megyében találunk viszonylag nagyobb különbségeket az elkövetés helye és az elkövető lakóhelye között: Fejér, Heves és Jász-Nagykun-Szolnok megye a bűnelkövetők, Baranya és Nógrád pedig a bűncselekmények száma szerinti sorrendben előzi meg lényegesen az elkövetők száma szerinti rendezett sorban a megye elfoglalt pozícióját. A két szempont szerinti sorrend még-

sem tér el lényegesen: ahogy a Spearman-féle formula szerint számolt rangkorreláció (0,7) is mutatja.

Az elkövetők között viszonylag magas a külföldiek aránya: 1996-ban 8,8 százalék, 1997-ben 4,8, 1998-ban 6,3, 1999-ben 6,0 százalék volt. Külföldi eljáró szerv intézkedett kilenc esetben: ebből 1997-ban hat, 1998-ban pedig három elkövetőnél.

EGYÉB SZÁMÍTÓGÉPES BŰNCSELEKMÉNYEK

A számítógépes bűncselekmény és a számítógépes csalás bűncselekmény definícióját összehasonlítva látjuk, hogy a csalás csak a számítógépes bűncselekmények egy részét teszi ki. A többi, új bűncselekmény nem „számítógépes” címszóval, hanem például bankkártyával kapcsolatos bűncselekményként került be a BTK-ba. Más részüket már létező címszavak alá sorolták be abból kiindulva, hogy a jog – absztrakt voltánál fogva – alkalmazható műszakilag új, de a régi jogszabályokkal még kezelhető jelenségekre.

A továbbiakban röviden felsoroljuk ezeket a bűncselekményeket, a velük kapcsolatos problémákat, de statisztikai elemzésre nem vállalkozhatunk, mivel ezen a területen nem rendelkezünk olyan adattal, ami a számítógéppel elkövetett cselekményt megkülönböztetné a más eszközzel elkövetettől.

Személyes adatok jogsértő kezelése

Magyarországon a személyes adatok kezelésére vonatkozóan az adatvédelmi törvény – egyelőre – megfelelő támpontot ad az interneten felmerülő problémákra is. Ezt számos példa bizonyítja. Gondoljunk például az interneten örökbefogadásra felajánlott gyermekek személyes adataival kapcsolatos problémára. A szakemberek szerint az új médium, az Internet, sajátos problémákat vet fel, melyek hatékonyabb kezelése érdekében további lépésekre is szükség van: az adatvédelmi biztos „Az Internettel összefüggő adatkezelések egyes kérdéseiről” szóló 2001. február 1-jei ajánlásában például az adatvédelmi törvény és a kapcsolódó szektorális törvények módosítását javasolja.

Az elektronikus (e-) kereskedelemmel kapcsolatos problémakör

Az elektronikus kereskedelem az árukra, árakra és szállítási feltételekre vonatkozó kereskedelmi információk, a kereskedelmi tranzakciókra vonatkozó információk, továbbá esetenként maga a termék (például szoftver, hang, vagy mozgókép stb.), illetve szolgáltatás (utazási, egyéb jegy, helyfoglalás, biztosítás stb.), valamint a pénz elektronikus formában, számítógép-hálózatok (Internet, vagy ma még jellemzően más hálózatok) útján történő továbbítását jelenti.

Az internetgazdaság speciális jellege miatt a szabályozása is speciális formákat igényel. Az önszabályozás elve nem fogadható el a személyiség, a fogyasztók, a szellemi tulajdonjogok, a szerződési jog védelme, illetve az adóügy területén. A kérdés ma már nem a szabályozás szükségessége, hanem annak módja. További problémát vet fel az a tény, hogy Magyarországon kiemelkedően magas a lakosságnak az e-kereskedelemmel szembeni fenntartása. Ahhoz, hogy belássuk, hogy ezek a félelmek alaposak vagy alaptalanok,

adatokra lenne szükség. Ezek alapján dönteni lehetne arról, hogy a biztonság erősítése, vagy a szemlélet megváltoztatása a fő feladat.

Bank- és telefonkártyával kapcsolatos bűncselekmények

A rendszerváltozás óta megváltozott viszonyok a korábbtól részben eltérő típusú gazdasági bűncselekmények elkövetésének lehetőségét teremtették meg. A felgyorsult jogalkotás a büntetőtörvénykönyv többszöri módosítása révén új törvényi tényállásokkal gazdagodott. Ide tartozik a bankkártyával való különféle visszaélés.

4. tábla

A gazdasági és a bankkártyával kapcsolatos bűncselekmények alakulása

Bűncselekmény	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.	1999.	2000.
	évben						
Gazdasági bűncselekmények	4 085	5 064	5 409	6 543	13 453	20 318	10 986
Bankkártyával visszaélés*	0	2	3	30	160	379	793
Bankkártya-hamisítás*	0	1	1	2	92	9 396	.

* 1994. május 15-től bevezetve.

Forrás: Belügyminisztérium Központi Hivatal.

1994 óta a gazdasági bűncselekmények száma körülbelül ötszörösére növekedett, 4085-ről 20 318-ra. 1999-ben ennek közel felét (46 százalékát) a bankkártya-hamisítás tette ki. Az 1999. évben egyetlen ügyben 9358 bűncselekmény szerepelt, amit csekkgarantáló kártyához tartozó csekkel követtek el.

A bankkártyával kapcsolatos összes ismertté vált bűncselekményekről rendelkezünk statisztikai adatokkal, a számítógéppel elkövetett bűncselekmények azonban nem vizsgálhatók a statisztikai adatok hiányossága miatt, mivel nem különítik el, számítógéppel követték-e el vagy sem.

A szerzői és a szomszédos jogok megsértése

A szerzői jogi oltalom alatt álló művek különböző típusai az Interneten nagyrészt meg egyeznek a hagyományos adathordozón megjelentetett művekkel: lehetnek írott művek, zenei vagy audiovizuális művek, képek. Új műként itt megjelenik a szoftver, az adatbázis, sőt a szerzői jogi védelem kiterjedhet a menüstruktúrára, esetleg a parancsikonokra is.

A szerzői és a szomszédos jogok megsértése, a szerzői vagy szomszédos jog védelmét biztosító műszaki intézkedések kijátszása és a jogkezelési adat meghamisítása bűncselekményeket az 1999. évi CXX. törvény iktatta be a BTK-ba. 2000. március 1-jei hatálylyal. A szerzői jogok megsértése polgári és büntetőjogi szankciókat von maga után.

A „szerzői és a szomszédos jogok megsértése” bűncselekmény száma ingadozik. Egyre nagyobb részét teszi ki az a bűncselekménytípus, ahol az elkövetés tárgya szoftver. Míg az 1996-os bűncselekmények 13 százalékát alkották ezek a bűncselekmények, addig 1997-ben és 1998-ban ez az érték elérte a 28 százalékot.

A jogszabály az utóbbi időben is sok vita tárgya: a kiadók, szoftverkereskedők szerint a többszörözéshez kapcsolódó szabad felhasználás és a nyilvánossághoz közvetítés intézményein belül az internetszolgáltatók felelőssége jól szabályozott. A felhasználók szerint viszont a klasszikus szerzői jog inkább elismerte a magán és oktatási célra hasznoszerzés nélkül készült és a tudományos célú másolatok jogszerűségét, mint ez a törvény, ami a szabad felhasználás körének drasztikus leszűkítésével a felhasználókat hátrányos helyzetbe kényszerítette, melynek következtében generációk képzése, tudása kerül veszélybe.

A kifejezés szabadságának problémái

Az Európai Emberi Jogi Egyezmény garantálja a kifejezés szabadságát, az önkifejezés jogát és a kommunikáció szabadságát. A kivételeket két nagy csoportra oszthatjuk: 1. rágalmazás, törvénytelen cselekedetre felhívás, provokatív szavak használata, gyűlöletkeltés, erőszak terjesztése és 2. a pornográfia. Az 1997. évi BTK-t módosító LXXIII. törvény büntetni rendeli a tiltott pornográfiát, felvételek készítését és forgalmazását. Egyelőre úgy tűnik, a pornóforgalmazók és -gyűjtők csak véletlenül lepleződnek le. Magyarországon 1998-ban 5, 1999-ben mindössze 2 bűncselekményt regisztráltak a bűnüldöző szervek. Ezen a területen is változás várható. A 2000 februárjától működő „internetrendőrség” valószínűleg hatékony eszköze lesz az ilyen típusú bűncselekmények elleni fellépéseknek.

*

Az információs társadalom által felvetett problémák törvényi szabályozásának kérdése évek óta a figyelem középpontjában van. Egymás után készülnek az új élethelyzetben szükségessé vált jogszabály-módosítások és néhány területen új törvényeket is kidolgoztak. Új stratégiák, elvárások körvonalazódnak, de a számítógépes bűncselekmények kezelésére a károkozásuk mértékénél jóval kisebb figyelmet szentelnek.

A számítógépes csalás bűncselekmény 1994-ben került a BTK-ba, azóta rendelkezünk adatokkal a vizsgálatához. Megállapítható, hogy egyre több a károkozással járó számítógépes csalás, és egyre nagyobb kárt okoz. Budapest centrikusság jellemzi a bűncselekményt: a vizsgált hat év számítógépes csalásainak csaknem 70 százalékát itt követték el. A vizsgálat eredményei magas latenciára utalnak.

A számítógépes csaláson kívül a számítógéppel elkövetett más bűncselekményeket is röviden felsoroltuk, de az adathiány miatt statisztikai elemzésre nem vállalkozhattunk. Pedig az információ-technológiai eszközökkel elkövetett bűncselekmény, még akkor is, ha kezelhető a meglévő jogi eszközökkel, részletesebb vizsgálatot igényel, hiszen az ellene való védekezés technikai és szervezési eszközei rendszerint különböznek a más eszközzel elkövetett hasonló bűncselekménytől. A törvényi szabályozással párhuzamosan a biztonságtechnikai és szervezési kérdéseire is meg kell találni a választ, elsősorban a bűncselekmények megelőzése érdekében.

A magas latencia jelenleg nem teszi lehetővé az okozott károk (forintban és társadalmi veszélyesség tekintetében) pontos felmérését, és a kockázattal arányos megelőző technikai és szervezési intézkedések megtételét. A látencia kiküszöbölése érdekében szükség lenne a másik, a sértett oldal vizsgálatára is például interjú-módszerrel, közvélemény-kutatással.

Ugyancsak elkerülhetetlen az ismertté vált bűncselekmények körülményeinek részletesebb vizsgálata és az ismertté vált bűnelkövetők demográfiai jellemzőinek (nem, kor, iskolázottság), indítékainak és a károkozásuk mértékének megismerése.

Ezek az alap kutatások – kiegészítve a megfelelő statisztikai mérőszámok kidolgozásával és a megfelelő adatgyűjtéssel – lehetővé tennék, hogy ez a társadalmilag mind veszélyesebbé váló bűncselekménytípus megelőzésére, illetve szankcionálására hatékony módszereket lehessen kidolgozni.

IRODALOM

- Az internettel összefüggő adatkezelések egyes kérdéseiről szóló adatvédelmi biztosi ajánlás.* <http://www.obh.hu/adatved>
- KOVACSICSNÉ NAGY K.: *A kriminálstatistika időszerű problémáiról közgazdászoknak.* A Miskolci Egyetem Közgazdasági Karának jubileumi konferenciáján elhangzott előadás. (Kézirat).
- KOVACSICSNÉ NAGY K. (2001): *Igazságügyi statisztika.* Rejtjel Kiadó, Budapest.
- KUNOS I. (1999): A számítógépes bűnözés a modern információtechnológia felhasználása a bűnözésben. *Belügyi Szemle*, 11. sz. 28–42. old.
- NAGY Z. (1999): A számítógépes környezetben elkövetett bűncselekmények kodifikációjáról de lege data – de lege ferenda. *Belügyi Szemle*, 11. sz. 16–27. old.
- POLT P. (1983): A számítógépes bűnözés. *Belügyi Szemle*, 6. sz. 60–64. old.
- PUSZTAI L. (1989): Számítógép és bűnözés. Kriminológiai és Kriminológiai Tanulmányok. XXVI. Budapest.
- SELLIN, R. (2000): Neue Dienste und Engeräte rund um WAP. *Com Tec. WAP-News*. 78 évf. 5. sz. 36–40. old.

SUMMARY

A characteristic feature of the information society is the penetration of modern information technology in almost all areas of life, making possible the more effective administration, office work, commerce, communication. However the new society does not only hold out advantages, its disadvantages are emerging too.

Parallel with the development of the technological conditions of the information society the question of the computer crime touches more and more people in the last years in Hungary too: in the second half of the last decade we had to live together with the computer viruses, and the e-mail viruses began to spread.

To be able to take up fight against it we must understand the real meaning of computer crime, and the great damage it causes. In this paper, the author looks over the crime connected with computers, drafting its recent law-regulation frameworks, which at the same time determines their statistical classification too. Then based on the Ministry of Interior she examines the position of the Hungarian computer crime in the mirror of statistics.